ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2026 / № 2,1

Termiz – 2026

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro'yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko'chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 15.06.2026
Qog'oz bichimi: 70x85
Bosma tabog'i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog'ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko'chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43.
Telefon: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz
Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY'ATI:

Bekpo'lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o'rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas'ul muharrir)
O'ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Zabita Mahammad qizi Teymurlu, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (Ozarbayjon)
Tarana Imomverdi qizi Xojieva, filologiya fanlari doktori, professor (Ozarbayjon),
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Normat Y o'ldoshev, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Asqar Eshmo'minov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To'raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 15.06.2026
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать. Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998990 377 77 23, +99895 986 07 77

E-mail: philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт: https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ,
доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (. PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Забита Магомед кызы Теймурлу, доктор философии по филологии, доцент (Азербайджан)
Тарана Имамверди гызы Хаджиева, доктор наук, профессор (Азербайджан)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 15.06.2026
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43, Termez city.
Phone: +998990 377 77 23, +99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV,
doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Zabita Magomed kyzy Teymurlu, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Azerbaijan)
Tarana Imamverdi gizi Khadzhieva, Doctor of Sciences, Professor (Azerbaijan)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

ULUQOV NOSIRJON MUHAMMADALIYEVICH,
SOLIXO'JAYEVA HAVASXON ZOKIRJANOVNA
O'zbek va turk bayramlarining leksik-semantik tasnifi hamda etnolingvistik, lingvokulturologik tahlili 7

МАХМАРАИМОВА ШОХИСТА ТУХТАШЕВНА
Биз нега сўкинамиз? (ёки ҳақоратнинг нейролингвистик табиати) 10

ALIMOVA ZARIFAXON VAXOBOVNA
Alisher Navoiyning "Saddi Iskandariy" dostonidagi fors-tojikcha gidronimlarning
semantik va funksional xususiyatlari 16

ASADOV TO'LQIN HAMROYEVICH,
MARDONOVA SARVINOZ ORIPOVNA
O'zbek tilshunosligida ravishga nisbat beriluvchi oraliq ma'no ifodali affikslar tadqiqi xususida 20

FAYZIYEVA XADICHA CHORIYEVNA
Surxondaryo o'zbek shevalarida bolalar o'yinlarining nomlari 24

BOTIROVA MAXLIYO
O'zbek tilida reklama matnlarining morfologik xususiyati 28

VAFOYEVA MUXAYYO YULDOSHEVNA
O'zbek lingvomadaniyatida «Intizorlik» frazeosemantik guruhi 33

RAXIMOVA UMIDA DJUMAYEVNA
Kasb ohangi nutqda qanday jaranglaydi? 37

SARBAROVA DILNOZA NOSIRJON QIZI,
BABAYEVA SURAYYO ERGASHOVNA,
JUMAYEVA ANORXOL CHAMAN QIZI
O'zbek tilshunosligida zamon kategoriyasining nazariy asoslari 39

TESHABOYEVA GULNOZA
O'zbek tilida "Qora" rangini ifodalovchi sifatlarda mazmuniy sinkretizm 42

SAMIYEVA SURAYYO ORIPOVNA
Evfememik vositalarning funksional uslubiy xususiyatlari 47

PO'LATXONOVA HILOLAXON SHUHRATXON QIZI
Neurolinguistic and linguocognitive features of speech manipulation in cyberspace 50

SOBIROVA FERUZA
Saylov targ'ibot diskursida pragmatik belgilar 54

QURBONOVA MUHARRAM JURABEKOVNA
Xurshid Davron she'riyatida murojaat gaplarning qo'llanilishi 58

ABDUG'ANIYEVA ZEBUNISO
Ilmiy diskursning institutsional-kommunikativ tabiati 61

BADALOVA MUAZZAM
Kibermuloqotda nutq aktlari va etik me'yorlar: ingliz va o'zbek tillari qiyosiy tahlili 65

ERGASHOVA YASMINA,
XOLNAZAROV UMID ERKINOVICH
Neologizmlar klassifikatsiyasi 67

МУНДАРИЖА

O‘ROZBOQOVA MAHLIYO IMOMNAZAR QIZI
Xalq og‘zaki ijodi namunalarida takrorlarning qo‘llanilishi 71

MURODQULOVA IRODA SHAROFIDDINOVNA
Dostonlarda ornitonimlarning majoziy ma’no ifodasi 74

NURMATOVA SABRINA JAXONGIR QIZI
«Devonu lug‘otit turk» va «Qutadg‘u bilig» asarlarida qora rangning qo‘llanilishi 78

OCHILOVA MUXLISA ABDURAXMON QIZI
Badiiy diskursda kinoya nutqiy aktining pragmatik xususiyatlari 81

РАХМАТУЛЛАЕВА БАРНО ЗАФАР КИЗИ
Экзотическая лексика как маркер культурной идентичности персонажей
(на материале романа Г. Яхиной «Зулейха открывает глаза») 85

RUSTAMOVA NIGORA RUSTAM QIZI
O‘zbek tilida duolar va olqishlarning lingvomadaniy talqini 89

ABDINAZAROVA GULISTON MUZAFFAR QIZI,
KHUJANOVA OZODA TOJIYEVNA
Conceptualization of love in uzbek and russian literary discourse:
a comparative cognitive-semantic and axiological analysis 93

O‘RMONOVA DURDONAXON TAVAKKALJON QIZI
Ingliz va o‘zbek tillarida “Tinchlik” konseptining o‘xshash va farqli jihatlari 97

ADABIYOTSHUNOSLIK

MUHIDDINOVA BADIA MUSLIHIDDINOVNA,
AXMEDOVA BAXTIGUL XAITMUROT QIZI
Qardosh xalqlar dostonlarida farzandsizlik motivi 101

RAXIMOVA NODIRA
Pastish, parodiya, travestiya, nazira va tatabbu’da intertekstual birliklarning
ifodalanish mexanizmlari va tipologik farqlari 104

MAMIROVA MAMLAKATXON ILHOMJON QIZI
Nasriy asarda ramziylik 111

КУЗИМУРОДОВА ЛОБАР МУРОТОВНА
Образ маленького человека в повести л.улицкой «Сонечка» 115

XOTIRA

Yuraklarda yashayotgan inson
Marhum tilshunos olim Ro‘ziqul Normurodovning
65-yillik porloq xotirasiga bag‘ishlanadi 119

Resume. This study examines the role of the childlessness motif in Turkic epics through a comparative approach. The results show that this motif often marks the beginning of the narrative and influences the development of events. It reflects social values, ideas about lineage continuity, and human emotional experiences. In many cases, childlessness is seen as a divine test, and the birth of a child is associated with prayer and miracle. Therefore, this motif plays an important role in shaping the hero's image and conveying the overall meaning of the work.

Резюме. Данное исследование посвящено сравнительному анализу мотива бездетности в тюркских эпосах и его роли в развитии сюжета. Результаты показывают, что этот мотив часто служит началом повествования и определяет дальнейшее развитие событий. Через него раскрываются общественные ценности, представления о продолжении рода и внутренние переживания человека. Бездетность нередко рассматривается как божественное испытание, а рождение ребенка связывается с молитвой и чудом. Таким образом, данный мотив играет важную роль в раскрытии образа героя и общего содержания произведения.

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2026; 4
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

PASTISH, PARODIYA, TRAVESTIYA, NAZIRA VA TATABBU'DA INTERTEKSTUAL BIRLIKLARNING IFODALANISH MEXANIZMLARI VA TIPOLOGIK FARQLARI

Raximova Nodira,
Navoiy davlat universiteti
ingliz tilshunosligi kafedrasi katta o'qituvchisi

Adabiy matnlarni chuqur tahlil qilishda intertekstuallik nazariyasi muhim o'rin tutadi. Bu nazariya matnlarni mustaqil obyekt sifatida emas, balki boshqa matnlar bilan doimiy muloqotda bo'lgan tizim sifatida tushunishga imkon beradi. Intertekstuallik orqali matn ichidagi boshqa matnlarga ishoralar, alluziyalar, stilistik o'xshashliklar va iqtiboslar aniqlanadi. Ushbu yondashuvning nazariy asoslari, avvalo, M.M. Baxtinning dialogizm konsepsiyasiga borib taqaladi. M.M. Baxtin har qanday nutq birligining boshqa nutq va matnlar bilan uzviy bog'liqligini ta'kidlab, matnlar o'rtasidagi doimo dialog mavjudligini ilgari suradi.[1] Uning fikriga ko'ra, hech bir matn yakka holda mavjud bo'la olmaydi, balki u oldingi va keyingi matnlar bilan o'zaro aloqada shakllanadi.

Keyinchalik Y. Kristeva ushbu g'oyalarni rivojlantirib, «intertekstuallik» terminini ilmiy muomalaga kiritdi. Y. Kristevaga ko'ra, har bir matn «iqtiboslar mozaikasi» bo'lib, u boshqa matnlarning o'zlashtirilishi va transformatsiyasi natijasida yuzaga keladi.[2] Shu bois, matnni anglash jarayonida uning ichki tuzilishidan tashqari, boshqa matnlar bilan bog'liqligini ham hisobga olish zarur bo'ladi. Demak, intertekstuallik nazariyasi badiiy matnni ko'p qatlamli, murakkab va o'zaro aloqador tizim sifatida talqin qilish imkonini beradi.[3]

[1] Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского. – Москва: Советский писатель, 1972. – 504 с.
[2] Kristeva Y. Word, Dialogue and Novel // The Kristeva Reader. – New York: Columbia University Press, 1986. – P. 34–61.
[3] Kristeva Y. Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art. – New York: Columbia University Press, 1980. – 305 p.

Pastish, parodiya, travestiya, nazira va tatabbu' esa intertekstuallikning eng muhim va keng qo'llanadigan shakllaridir. Ular orqali adabiyotda mavjud matnlar yangicha kontekstlarda qayta ishlanadi, o'zgartiriladi yoki ma'lum ijtimoiy-siyosiy va madaniy maqsadlar uchun ishlatiladi. Shu bilan birga, ular bir-biriga o'xshash bo'lishiga qaramay, funskiyasi, maqsadi va uslubiy mexanizmlari jihatdan farq qiladi.

Ushbu maqolada pastish, parodiya, travestiya, nazira va tatabbu'ning intertekstual birliklarni ifodalash mexanizmlari keng yoritilib, ularning o'ziga xos intertekstual xususiyatlari hamda tipologik farqlari batafsil tahlil qilinadi.

Intertekstuallik nazariyasi birinchi bo'lib Y. Kristeva tomonidan ilgari surilgan bo'lib (1966), u matnlarni boshqa matnlar bilan uzviy bog'liq holda doimiy muloqotda bo'lgan birliklar sifatida ko'radi va ularni «intertekstuallik zanjiri» orqali tahlilga tortadi. Ushbu nazariyaga ko'ra, har bir yangi matn o'z ichida ilgari mavjud bo'lgan boshqa matnlarning izlarini, iqtiboslarini yoki allyuziyalarini saqlaydi va ular bilan o'zaro muloqotda bo'ladi. Olima intertekstuallikning ochiq semantik maydon hosil qilishiga alohida e'tibor beradi. Shu nuqtai nazardan, matn yaratish jarayoni aslida yangi ma'no ishlab chiqish yoki hosil qilish emas, aksincha mavjud diskurslarni qayta tashkil etish jarayoni sifatida qaraladi.

Y. Kristeva nazariyasining ildizlari M. Baxtinning dialoglik nazariyasi bilan uzviy bog'liqdir. Negaki M. Baxtin har bir nutqiy birlikni boshqa nutqlar bilan dialogik munosabatda mavjud bo'ladigan hodisa sifatida izohlaydi. Shu bois intertekstuallik nafaqat stilistik yoki formal o'xshashlik, balki mazmun va ideologik muloqot shakli sifatida ham namoyon bo'ladi. Aynan shu jihat keyinchalik intertekstual birliklarning funksional va pragmatik tahliliga asos bo'lib xizmat qildi.

Intertekstuallik nazariyasining keyingi rivojlanish bosqichi G. Genette nomi bilan bog'liq. Olim (1997) intertekstual munosabatlarni kengroq «transtekstual» tushunchasi doirasida ko'rib chiqib, uni bir nechta asosiy turlarga ajratdi: intertekstuallik (iqtibos va ishoralar singari bevosita birliklar), paratekstuallik (sarlavha, izohlar), metatekstuallik (tanqidiy sharh), gipertekstuallik (bir matnning boshqasiga asoslangan holda yaratilishi) va arxitekstuallik (janrga oid munosabatlar).[1] Shu o'rinda gipertekstuallik kategoriyasi doirasida pastish, parodiya, travestiya, nazira va tatabbu' alohida ahamiyat kasb etishini ta'kidlab o'tish lozim, chunki ular manba matnni qayta yozish, transformatsiya qilish va yangi kontekstda talqin etish orqali yuzaga keladi.

Postmodern adabiyotshunoslikda pastish (fransuzcha *pastiche*) tushunchasi alohida tadqiq etilgan hodisalardan biridir. L. Hutcheon (1985) pastishni «tanqidiy masofadan xoli bo'lgan imitatsiya» sifatida talqin qiladi.[2] Uning fikricha, pastishda muallif manba matnni ironiyadan yoki kulgidan foydalanmasdan qayta yaratadi, ya'ni bu jarayon ko'proq estetik hurmat va stilistik o'zlashtirishga asoslanadi. F. Jameson esa pastishni postmodern madaniyatining asosiy belgilaridan biri sifatida ko'rib, uni «quruq imitatsiya» (blank parody) deb ataydi. Uning keltirgan dalillariga qaraganda, pastishda parodiyaga xos tanqidiy keskinlik mavjud emas.[3]

Rus adabiyotshunos olimasi N.T. Paxsaryan «Пародия, травестия, пастиш в жанровой эволюции романа от барокко к рококо» nomli maqolasida pastish hodisasini roman janrining tarixiy evolyutsiyasi – ayniqsa barokko va rokoko davrlari kesimida – muhim estetik va poetik vosita sifatida talqin qiladi. Olima pastishni parodiya va travestiya bilan bir qatorda «ikkilamchi matn» shakllaridan biri sifatida ko'rib chiqadi, biroq ularning funksional va semantik xususiyatlarini aniq farqlaydi. N.T. Paxsaryanning ta'kidlashicha, pastish – bu muayyan muallif, uslub yoki janrning taqlid asosida qayta yaratilishidir, ammo bu jarayon satirik yoki tanqidiy maqsadni ko'zlamaydi. Shu jihati bilan u parodiyadan farq qiladi: parodiya asl matnni kulgili yoki tanqidiy ruhda qayta ishlasa, pastishda bunday baholovchi munosabat deyarli kuzatilmaydi. Aksincha, pastish ko'proq stilistik neytrallik yoki hatto estetik hurmat asosida quriladi.[4] Shu bilan birga N.T. Paxsaryan pastishning asosiy belgilaridan biri – bu uslubiy identifikatsiya yoki rekonstruksiya ekanligiga alohida urg'u beradi. Ya'ni matn muallifi boshqa bir adabiy uslubni, nutq ohangini yoki kompozitsion qurilmani imkon qadar aniq takrorlashga intiladi, natijada pastish intertekstual o'yin shakliga aylanadi, bunda kitobxon asl uslubni tanib olish orqali estetik zavq oladi.

Parodiya (yunoncha *parodia* – teskari qo'shiq) esa intertekstuallikning eng faol va dinamik shakllaridan biri sifatida qaraladi. S. Dentith (2000) parodiyani «tanib bo'ladigan stilistik elementlar orqali boshqa matnga tanqidiy yoki kulgili munosabat bildirish shakli» deb ta'riflaydi.[5] Parodiya jarayonida manba matnning asosiy strukturasi saqlanadi, biroq u ma'lum darajada o'zgarishga uchraydi va yangi se-

[1] Genette G. Palimpsests: Literature in the Second Degree. – Lincoln: University of Nebraska Press, 1997. – 491 p.
[2] Hutcheon L. A Theory of Parody. – London: Methuen, 1985. – 143 p.
[3] Jameson F. Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism. – Durham: Duke University Press, 1991. – 438 p.
[4] Пахсарьян Н.Т. Пародия, травестия, пастиш в жанровой эволюции романа от барокко к рококо // https://17v-euro-lit.niv.ru/17v-euro-lit/articles/pahsaryan-parodiya.htm
[5] Dentith S. Parody. – London: Routledge, 2000. – 184 p.

mantik yuklama bilan boyitiladi. L. Hutcheon ham parodiyani ikki qirrali hodisa sifatida izohlaydi: u bir tomondan imitatsiya, ikkinchi tomondan esa ironik masofa orqali tanqid hisoblanadi.[1] N.T. Paxsaryan esa parodiya – bu muayyan adabiy matn, uslub yoki janrning ongli ravishda qayta ishlanish shakli bo'lib, unda asl manbaga nisbatan tanqidiy, ironik yoki kulgili munosabat ifoda etilishiga alohida urg'u beradi. Uning nazarida, parodiya oddiy taqlid emas, balki baholovchi (evalutiv) xarakterga ega intertekstual transformatsiyadir.[2] Olima parodiyaning asosiy belgilari sifatida quyidagilarni ko'rsatadi:

ikki qatlamlilik: matnda bir vaqtning o'zida asl matn va uni o'zgartirgan yangi matn mavjud bo'ladi;

semantik siljish: asl matnning mazmuni yoki uslubi yangi kontekstda o'zgartirilib, ko'pincha kulgili yoki tanqidiy ta'sir hosil qiladi;

ironiya va masofa: muallif asl matndan ma'lum darajada uzoqlashadi va unga nisbatan istehzoli pozitsiyani egallaydi;

janr va uslubni buzish (deformatsiya): parodiya jarayonida original matnning shakl va mazmun xususiyatlari ataylab o'zgartiriladi.

V.I. Novikov ham o'zining «Литературная пародия» maqolasida N.T. Paxsaryanning fikriga o'xshash mulohazalarni keltiradi. Uning talqiniga ko'ra, parodiya muayyan adabiy asar, uslub yoki janrni ongli ravishda qayta ishlab chiqishga asoslangan badiiy hodisa bo'lib, unda asl matnning muhim va tanib olinadigan xususiyatlari saqlab qolingan holda, ular ironik, tanqidiy yoki kulgili yo'sinda transformatsiyaga uchraydi. Shu bois parodiya oddiy taqlid shakli sifatida emas, aksincha semantik va uslubiy jihatdan qayta kodlashga asoslangan murakkab intertekstual jarayon sifatida talqin etiladi.[3]

I.S. Belyayev o'z ilmiy ishida parodiyani intertekstual birlik sifatida baholaydi hamda uning asosiy vazifasi asl matnga nisbatan baholovchi, tanqidiy va estetik munosabatni ifodalashdan iborat ekanligini ta'kidlaydi. Shuningdek, u M.V. Verbitskaya hamda J. Jenett tipologiyalariga tayangan holda, parodiyaning ikki asosiy yondashuvini ajratadi: birinchisi – lingvistik yondashuv bo'lib, unda parodiya til birliklari va uslubiy vositalar orqali tahlil qilinadi; ikkinchisi – poetik (yoki transtekstual) yondashuv bo'lib, unda parodiya mantlararo aloqalar tizimida, xususan, gipotekst va gipertekst o'rtasidagi munosabat sifatida ko'riladi.[4]

Travestiya (italyancha *travestire* – kiyimini almashtirish) parodiyaga yaqin bo'lsa-da, undan o'zining keskinligi va grotesk xarakteri bilan farqlanadi. M.B. Landers (1998) travestiyani manba matnning stilistik darajasini keskin o'zgartirish, ya'ni yuqori, jiddiy ohangni past, kulgili yoki hatto absurd shaklga keltirish orqali amalga oshiriladigan intertekstual transformatsiya sifatida izohlaydi.[5] Bu jarayonda nafaqat matnning shakli, balki uning ideologik asoslari ham qayta talqin qilinadi. Travestiya ko'pincha ijtimoiy tanqid vositasi sifatida ishlatiladi va mavjud qadriyatlarning nisbiyligini ochib berishga xizmat qiladi. Shu jihatdan u destabilizatsion xarakterga ega bo'lib, an'anaviy janr chegaralarini va ijtimoiy me'yorlarni izdan chiqaradi.

O'zbek adabiyotshunosligida pastish, parodiya va travestiya kabi tushunchalar mavjud bo'lsa-da, ular termin sifatida har doim aynan shu nomlar bilan qo'llanmaydi. Ular ko'proq milliy poetika doirasida uslubiy taqlid, ijodiy taqlid, aralash uslub yoki uslubiy qayta ishlash singari boshqa atamalar orqali ifodalanadi. Pastish, parodiya va travestiya alohida nazariy kategoriya sifatida unchalik shakllanmagan bo'lsa ham, ular an'ana, izdoshlik, tatabbu', taxmis va badiiy merosni davom ettirish kabi tushunchalar orqali keng yoritiladi. Jumladan, Z. Haydarova o'z maqolasida parodiya satiraning ilk va sodda ko'rinishlaridan biri sifatida talqin etadi.[6] Muallif satiraning genezisini tahlil qilar ekan, uning dastlabki shakllari xalq og'zaki ijodida yuzaga kelganini ta'kidlaydi va aynan shu jarayonda parodiya muhim o'rin egallaganini qayd etadi. Xususan, parodiya boshqa janrlar qatori satirik ifoda vositasi sifatida shakllanib, keyinchalik yozma adabiyotga ko'chgan. Shuningdek, o'zbek adabiyotshunosligida «ijodiy taqlid» odatda ikki xil ko'rinishda talqin qilinadi: muallif yondashuvisiz, ko'r-ko'rona takrorlashga asoslangan mexanik taqlid hamda mavjud an'anani davom ettirgan holda uni yangi mazmun bilan boyitishga asoslangan ijodiy taqliddir (izdoshlik). Shu nuqtai nazardan ijodiy taqlidni salbiy hodisa sifatida emas, aksincha badiiy ijod jarayonining rivojlantiruvchi elementi sifatida ko'rish mumkin.

Shunday qilib, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, pastish, parodiya va travestiya intertekstuallikning muhim shakllari bo'lib, ular turli darajadagi stilistik transformatsiya, semantik qayta talqin va pragmatik

[1] Hutcheon L. A Theory of Parody. – London: Methuen, 1985. – 143 p.

[2] Пахсарьян Н.Т. Пародия, травестия, пастиш в жанровой эволюции романа от барокко к рококо // https://17v-euro-lit.niv.ru/17v-euro-lit/articles/pahsaryan-parodiya.htm

[3] Новиков В.И. Литературная пародия: учебно-методическое пособие. – Москва: МГУ, 2009. – 39 с. – URL: http://www.novikov.poet-premium.ru/parody/212/

[4] Беляева И.С. Пародия в ряду вторичных текстов: две типологии (М.В. Вербицкая и Ж. Женетт) // Вестник ТвГУ. Серия «Филология». – 2012. – №1. – С. 109–114.

[5] Landers M.B. Parody in the Modern Novel. – Cambridge: Cambridge University Press, 1998. – 210 p.

[6] Haydarova Z. Satira nazariyasi haqida mulohazalar // https://jdpu.uz/satira-nazariyasi-haqida-mulohazalar/

maqsadlar orqali farqlanadi. Ushbu nazariy asoslar tadqiqotning keyingi bosqichlarida intertekstual birliklarning ifodalanish mexanizmlarini aniqlash uchun muhim metodologik poydevor vazifasini bajaradi.

Mazkur tadqiqot intertekstuallik hodisasini pastish, parodiya, travestiya, nazira va tatabbu' shakllari doirasida o'rganishga qaratilgan bo'lib, unda sifat yondashuviga oid tahlil usullari ustuvor ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotning metodologik asosini zamonaviy adabiyotshunoslikda keng qo'llaniladigan intertekstual tahlil, gipertekstual tahlil hamda qiyosiy-tipologik yondashuv tashkil etadi. Ushbu metodlar matnlararo munosabatlarni aniqlash, ularning funksional-semantik yuklamasini ochib berish hamda turli adabiy shakllar o'rtasidagi tipologik farqlarni aniqlash imkonini beradi.

Tadqiqot uchun ingliz va o'zbek adabiyotidan intertekstual jihatdan boy bo'lgan badiiy matnlar tanlab olinadi. Ilmiy manbalarning tanlovi jarayonida adabiy matnda aniq yoki yashirin intertekstual ishoralarning mavjudligi, pastish, parodiya, travestiya, nazira yoki tatabbu' elementlarining ifodalanganligi, shuningdek asarning adabiyot tarixida muhim o'rin tutishi va ilmiy tahlilga yaroqliligi kabi mezonlar asos qilib olindi. Ilmiy ish jarayonida intertekstual, gipertekstual, qiyosiy-tipologik, stilistik va diskursiv singari tahlil metodlari kompleks tarzda qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida intertekstual birliklarni aniqlash va tasniflash uchun quyidagi mezonlar ishlab chiqildi:

1. Stilistik imitatsiya darajasi – manba matn uslubining qay darajada takrorlanganligi
2. Tanqidiy masofa – matnning manba matnga nisbatan tanqidiy yoki neytral munosabati
3. Grotesk va absurd elementlar – travestiyaga oid transformatsiyaning mavjudligi va darajasi
4. Ijtimoiy va madaniy sharh – matnning ijtimoiy kontekstga munosabati
5. Transformatsiya darajasi – manba matnning qay darajada o'zgartirilgani yoki qayta talqin qilingani.

Mazkur tadqiqot bir necha bosqichda, jumladan nazariy manbalarni tahlil qilish va metodologik asoslarni belgilash, tanlangan badiiy manbalarni saralash va tasniflash, har bir matnda intertekstual birliklarni aniqlash, ularning funksional va stilistik xususiyatlarini tahlil qilish, shuningdek natijalarni umumlashtirish va tipologik xulosalar chiqarish etaplari asosida amalga oshirildi.

Mazkur tadqiqot ishida intertekstual nazariyalar asosida bir nechta manba asarlardan olingan misollar tahlilga tortildi. Xususan, J. Sviftning «Gulliverning sayohatlari» asari XVIII asr adabiyotida yuzaga kelgan ijtimoiy va siyosiy muammolarni tanqid qilishga qaratilgan parodik asar sifatida e'tirof etiladi. Parodiya, adabiyotshunos olimlar ta'kidlashicha, bu asarda mavjud ijtimoiy, siyosiy va madaniy hodisalarni ironik va kulgili shaklda qayta ishlash orqali ifodalanadi.[1]

Svift o'z qahramoni Lemuel Gulliver orqali insoniyatning aqlli va madaniy sifatlariga, shuningdek, inson tabiatidagi xato va kamchiliklarga e'tibor qaratadi. Asarda Lilliputliklar va Brobdingnegliklar kabi fantastik mavjudotlar va ularning jamiyatlari orqali haqiqiy dunyo hodisalari karikatura tarzda tasvirlanadi. Masalan, Lilliputliklarning siyosiy nizolari va qahramonning ularga bo'lgan munosabati orqali yozuvchi ingliz jamiyatidagi siyosiy absurdlikni tanqid ostiga oladi. Masalan, Brobdingnegliklar bilan bo'lgan sarguzashtlarda Gulliver insoniyatning ahamiyatsiz va zaif tomonlarini tushunadi: «*But by what I have gathered from your own relation, and the answers I have with much pains wringed and extorted from you, I cannot but conclude the bulk of your natives to be the most pernicious race of little odious vermin that nature ever suffered to crawl upon the surface of the earth.*»[2] S. Yo'ldoshev qalamiga mansub tarjimada ushbu parcha quyidagicha tarjima qilingan: «Har holda, bizning mamlakatimizda odamlarning nimjon va kasalmandligi, rangi zahilligi ularning aslzodaligiga yorqin ishoradir. Salomatlik va adl qaddi-qomat aslzodalar uchun sharmandali ko'rinish hisoblanadi. Ularning ma'naviy qashshoqliklari jismoniy nuqsonlariga mos tushadi va xafaqonlik, befahmlik, nodonlik, haddan oshish, dimog'dorlik bilan birikib ketadi.»[3] Birinchidan, bu parcha muallif nuqtai nazarining o'zgarishi bilan ahamiyatga ega. Gulliver avval Lilliputda gigant bo'lgan bo'lsa, Brobdingnegda u nihoyatda kichik mavjudotga aylanadi. Natijada, insoniyat ham ramziy jihatdan «kichraytiriladi». Qirolning insonlarni *little odious vermin* (jirkanch mayda zararkunandalar) deb atashi aynan shu o'lchamlar nisbatining almashinuvi orqali parodik ta'sirni hosil qiladi. Ikkinchidan, ushbu parcha ma'rifatparvarlik davri optimizmiga qarshi satira sifatida talqin qilinadi. XVIII asrda inson aqli va taraqqiyoti yuksak qadrlangan bo'lsa, Svift aksincha, insoniyatni urushlar, siyosiy fitnalar va axloqiy tubanlik bilan bog'laydi. Gulliver Angliya siyosiy tizimini faxr bilan tasvirlab bergan bo'lsa-da, qirol bu tizimni mutlaqo rad etadi va uni axloqan past deb baholaydi. Shunday qilib, Gulliverning o'zi ham bilmagan holda parodiya obyektiga aylanadi. Uchinchidan, ushbu parcha parodiyaning muhim belgilaridan biri – insoniy dikursni dekonstruk-

[1] Bloom H. Jonathan Swift's "Gulliver's Travels". – New York: Chelsea House Publishers, 2003. – 120 p.
[2] Swift J. Gulliver's Travels: A Voyage to Lilliput; A Voyage to Brobdingnag. – Philadelphia; London: J.B. Lippincott Company, 1918. – 192 p.
[3] Svift J. Gulliverning sayohatlari: Lilliputiyaga sayohat; Brobdingnegga sayohat / tarj. S. Yo'ldoshev. – Toshkent, 2009. – 192 b.

siya qilish bilan bog'liq. Ya'ni, odatda ulug'vor, jiddiy va mantiqli deb qaraladigan siyosiy nutq va ijtimoiy tizimlar bu yerda kulgili va jirkanch darajaga tushiriladi. Svift bu orqali rasmiy diskurni parodiya qiladi va uning sun'iyligini yaqqol namoyish etadi.

J. Sviftning «Gulliver sayohatlari» asarida siyosiy allegoriya grotesk elementlar orqali ifodalanadi. Grotesk elementlar, xususan, haddan tashqari kattalashtirish, absurd vaziyatlar va g'ayritabiiy obrazlar yordamida, real voqelikning tuzulmaviy va axloqiy xatolarini kulgi bilan yoritadi. Shu tariqa, Svift siyosiy va ijtimoiy me'yorlarni o'zining parodik mantiqi orqali buzadi: janr qoidalari va adabiy konvensiyalar keskin ravishda buzib tashlaydi, natijada kitobxon tanqidiy masofa bilan voqelikni baholashga majbur bo'ladi. Bu nuqtai nazardan, asar travestiyaning tipik xususiyatlarini ham o'zida mujassamlashtiradi. Yozuvchi yuqori janrli siyosiy allegoriyani fantastik va grotesk elementlar orqali travestiyani ifodalaydi, ya'ni jiddiy siyosiy mavzular absurd, masxara va grotesk kontekstga joylashtiriladi. Natijada, kitobxon haqiqiy siyosiy tizimni kulgi va kinoya orqali qabul qilishga majbur bo'ladi, bu esa travestiyaning asosiy funksiyasi – jiddiy mavzuni tanqidiy kayfiyat bilan aks ettirishni – yuzaga chiqaradi. Shunday qilib, J. Sviftning asari nafaqat grotesk va parodik qatlamlar orqali siyosiy tanqidni amalga oshiradi, balki travestiyaning janr mexanizmi yordamida kitobxonda tanqidiy tafakkur va ijtimoiy refleksiya shakllanishiga xizmat qiladi.

O'zbek adabiyotshunosligida ham parodiya badiiy matnning tanqidiy va kinoyaviy qatlamini yuzaga chiqaruvchi muhim vositalaridan biri sifatida talqin etiladi. Ana shu jihatdan qaralganda, A. Qodiriyning «O'tkan kunlar» romanidagi qo'g'irchoq teatr sahnasi parodik xarakter kasb etadi. Bu sahna orqali muallif hukmron siyosiy tuzumni tanqid ostiga oladi. Mazkur sahnada qo'g'irchoqbozlar tomonidan Xudoyorxon hamda Musulmonqul obrazlari kulgili va kinoyaviy shaklda gavdalantirilib, ularning zulmga asoslangan boshqaruv tizimi keskin fosh etiladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, sahnada parodiya bir necha mexanizmlar orqali yuzaga chiqariladi. Birinchidan, voqelikni takrorlash orqali real hayotdagi siyosiy vaziyat sahna ko'rinishida qayta ifodalanadi, biroq bu jarayon oddiy reproduksiya emas, balki kulgi va kinoya elementlari bilan boyitilgan holda amalga oshiriladi. Shuningdek ijtimoiy rollarning inversiyasi, ya'ni karnavalesk (adabiyotshunoslikda kulgi, erkinlik va ijtimoiy tartiblarning vaqtincha «teskari aylanishi»ga asoslangan estetik va madaniy hodisa) ag'darilishi kuzatilib, bunda hokimiyat vakillari kulgi va masxara obyektiga aylantiriladi va ularning ijtimoiy mavqei ramziy tarzda «pasaytiriladi». Mazkur yondashuv M. Baxtin tomonidan ilgari surilgan karnavalesk konsepsiyasi bilan hamohang bo'lib, unda kulgi orqali hukmron tuzumni taxtdan tushurish, ya'ni uning muqaddas va daxlsiz ko'rinishini buzish asosiy tamoyil sifatida talqin etiladi.[1] Nihoyat, pastish unsurlari yordamida nutq va xatti-harakatlar stilistik jihatdan takrorlanadi, ammo bu takrorlash tanqidiy masofa saqlagan holda amalga oshiriladi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, asardan olingan mazkur parchada ham parodik ta'sir aynan L. Hutcheon ta'riflagan mexanizm asosida yuzaga keladi: unda real siyosiy voqelik va obrazlar bevosita takrorlanadi, biroq ular o'zining asl jiddiy maqomini yo'qotib, kulgi va kinoya orqali qayta talqin etiladi.[2] Bu esa o'quvchini nafaqat kuldiradi, balki tasvirlanayotgan hokimiyat tizimiga nisbatan tanqidiy munosabat shakllanishiga ham xizmat qiladi. Asardagi quyida berilgan iqtibos bu fikrlarni yanada ravshanlashtiradi: «Otig'ag'ina xon bo'lib o'lturg'uvchi Xudoyor ham osdirish, kesdirish va yorlaqash o'z ixtiyorida bo'lg'an Musulmonqul maydondan olinmagan fursatda o'zining qo'g'irchoq sifat yuraberishini tushundi».[3] Ushbu parchada Musulmonqul obrazining haqiqiy siyosiy subyekt emasligi, aksincha hukmdor irodasiga bo'ysunuvchi vosita ekanligi ochib beriladi. Ya'ni u mustaqil qaror qabul qiluvchi shaxs emas, balki yuqori hokimiyat tomonidan boshqarilayotgan «qo'g'irchoq» sifatida talqin etiladi. Bu esa parodiyaning bosh maqsadi – hokimiyatning soxta va sun'iy tabiatini fosh etish – bilan bevosita uyg'unlashadi. Umuman olganda, mazkur sahna orqali muallif siyosiy tuzumda mavjud adolatsizlikni, mahalliy boshqaruvdagi nuqsonlarni va hokimiyatning ikkiyuzlamachiligini kulgi vositasida tanqid qiladi. Natijada esa kitobxonda nafaqat estetik zavq, balki tanqidiy tafakkur ham shakllantiriladi.

O'zbek adabiyotshunosligida ijodiy taqlid – tatabbu' va nazira shakllarida namoyon bo'lgan bo'lib, u asosan mumtoz an'analari bilan uzviy bog'liq holda shakllangan badiiy usul hisoblanadi. Mazkur hodisa ustoz matniga murojaat qilish, uning janr, stilistik va obrazlar tizimini saqlagan holda yangi mazmun bilan boyitish orqali amalga oshiriladi. Shu jihatdan, ijodiy taqlidga intertekstual munosabatlarning an'anaviy shakli sifatida qaraladi.

«Nazira» – (arabcha *o'xshash narsa*) o'tgan yoki zamondosh shoirlar asarlariga o'xshatma, javob tariqasida yaratilgan asar hisoblanadi. Shoir nazira yaratar ekan, biror asarga ko'r-ko'rona taqlid qilmaydi, unga ijodiy yondashadi, asar mazmunini rivojlan-

[1] Bakhtin M. Rabelais and His World / tarj. H. Iswolsky. – Bloomington: Indiana University Press, 1984. – 484 p.
[2] Hutcheon L. A Theory of Parody: The Teachings of Twentieth-Century Art Forms. – New York: Methuen, 1985. – 143 p.
[3] Qodiriy A. O'tkan kunlar. – Toshkent: Ziyouz.com kutubxonasi. – 147 b.

tiradi, g'oyaviy motivlari, obrazlarini boyitadi, badiiy qimmatini oshiradi. Shu bilan u asarga o'z davri, tarixiy sharoiti va adabiy muhiti ruhini kiritadi.[1]

O'zbek mumtoz she'riyatida Alisher Navoiy, Husayn Boyqaro, Mashrab va Furqat kabi buyuk ijodkorlar bu sohada o'zlarining yuksak mahoratlarini ko'rsatganlar. Xususan, A. Navoiyning fors tilida yaratgan «Devoni Foniy» asari naziralar majmuasi sifatida alohida ahamiyat kasb etib, u o'zbek adabiyoti fors-tojik tilidagi nazira an'anasiga asos solgan muhim manba hisoblanadi.[2] Shuningdek, H.H. Niyoziyning 1927-yilda yozilgan «O'zbek xotini tilidan» she'ri mumtoz adabiyotimizning mashhur vakili Mashrabning «Dastingdan» radifli muxammasiga nazira tarzida yozilgan asar hisoblanadi.

Tatabbu' atamasi esa asosan Qo'qon adabiy muhitida keng qo'llanilgan. Mazkur tushuncha nazira bilan yaqin bo'lsa-da, ma'lum jihatlari bilan farqlanadi. Tatabbu' (arabcha *ergashmoq*) – ijodkorning muayyan shoirga ehtirom bildirish yoki u bilan badiiy bellashish maqsadida yozgan javob asari bo'lib, u asl matnning mavzusi, vazni va qofiya tizimiga amal qilgan holda yaratiladi. Tatabbu' turli she'riy janr va shakllarda yozilishi mumkin, o'zbek adabiyotida esa u asosan g'azal va doston ko'rinishida keng tarqalgan.[3]

Nazira va tatabbu' o'zaro yaqin bo'lsa ham, ular mazmunan farqlanuvchi adabiy hodisalar hisoblanadi. Nazirada muayyan tarixiy sharoit va adabiy muhit ruhi aks etib, muallif mavzu, mazmun hamda shaklga ijodiy yondashadi. Natijada, nafaqat g'oyaviy, balki badiiy tuzilishda ham yangilanish yuzaga keladi. Tatabbu'da esa muallif mashhur shoir asariga javoban ijod qilib, uning mavzusi, vazni va qofiya tizimini qat'iy saqlagan holda badiiy asar namunasini yaratadi. Shu sababdan tatabbu' ko'proq an'anaga sodiq qolgan holda yoziladigan javob xarakteridagi badiiy shakl sifatida namoyon bo'ladi.

G'arb adabiyotshunosligida keng qo'llaniladigan pastish tushunchasi ham ma'lum darajada shu jarayonga yaqin turadi. Pastish – bu muayyan muallif yoki uslubni takrorlash, stilistik xususiyatlarini qayta yaratish orqali amalga oshiriladigan badiiy strategiya bo'lib, u ko'pincha neytral yoki estetik maqsadga xizmat qiladi. Parodiyadan farqli ravishda, pastishda tanqidiy kinoya majburiy komponent hisoblanmaydi, aksincha, u ko'proq hurmat, stilistik o'yin yoki estetik rekonstruksiya xarakteriga ega. Shu nuqtai nazardan, o'zbek mumtoz adabiyotidagi nazira va tatabbu' an'analari bilan pastish o'rtasida muayyan o'xshashlik kuzatiladi. Xususan, har ikki holatda ham avvalgi matn yoki uslubga murojaat qilinadi, uning rasmiy va stilistik xususiyatlari saqlanadi, shuningdek yangi muallif tomonidan mazmun yangiligi ta'minlanadi.

Ammo bu uchala fenomenni to'liq tenglashtirish to'g'ri emas. Ularni qiyosiy-tipologik jihatdan aloqador hodisalar sifatida talqin qilish ilmiy jihatdan to'g'rirоq bo'ladi. Ijodiy taqlid, ayniqsa mumtoz adabiyot doirasida, ko'proq an'anaga sodiqlik va ustoz-shogirdlik munosabatlarini ifodalashga xizmat qilsa, pastish esa asosan postmodern estetikada intertekstual o'yin va stilistik kollaj sifatida namoyon bo'ladi. Demak, pastish ijodiy taqlidning zamonaviy, nazariy jihatdan umumlashtirilgan ko'rinishi sifatida talqin qilinishi mumkin, biroq u o'zining madaniy-funksional konteksti bilan farqlanadi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash lozimki, o'zbek adabiyotshunosligidagi ijodiy taqlid an'analari va g'arbiy nazariyada mavjud pastish o'rtasida tipologik yaqinlik mavjud bo'lib, ularni intertekstual aloqadorlik doirasida qiyosiy o'rganish adabiy jarayonning uzviyligi va rivojlanish mexanizmlarini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, intertekstuallik badiiy matnning ichki tuzilishini belgilovchi muhim nazariy tamoyil sifatida turli adabiy shakllarda o'ziga xos tarzda namoyon bo'ladi. Xususan, pastish, parodiya va travestiya G'arb adabiyotshunosligida intertekstual aloqalarning faol va ko'p qatlamli ko'rinishlari sifatida shakllangan bo'lsa, o'zbek mumtoz adabiyotida nazira va tatabbu' an'analari ushbu hodisaning tarixiy va an'anaviy shakllari sifatida namoyon bo'ladi.

Tahlillar shuni tasdiqlaydiki, mazkur shakllar o'zaro o'xshash intertekstual asosga ega bo'lishiga qaramay, ularning funksional yo'nalishi va badiiy maqsadi sezilarli darajada farqlanadi. Parodiya va travestiya ko'proq tanqidiy va ironik munosabatni ifodalashga xizmat qilib, ijtimoiy va siyosiy voqelikni kulgi hamda grotesk vositalar orqali qayta talqin etadi. Pastish esa asosan stilistik imitatsiyaga asoslanib, tanqidiy masofadan xoli holda estetik o'zlashtirishni amalga oshiradi. Nazira va tatabbu' esa intertekstual munosabatlar an'anaviylik, izdoshlik va ustoz-shogirdlik tamoyillari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ularda badiiy merosni davom ettirish va yangi mazmun bilan boyitish ustuvor hisoblanadi.

Qiyosiy-tipologik tahlil natijalari intertekstual birliklarning ifodalanish mexanizmlari – stilistik imitatsiya, semantik transformatsiya, tanqidiy masofa va janr deformatsiyasi kabi omillar orqali yuzaga kelishi-

[1] Салиев Ф., Қурбониёзов Г. Адабиётшунослик атамаларининг изоҳли сўзлиги. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2010. – 65 б.
[2] Jo'rayev B. Mumtoz adabiyotda nazira va tatabbu' // Journal of IQRO. – 2025. – Vol. 14, No. 2. – ISSN 2181-4341.
[3] Ф Салиев Ф., Қурбониёзов Г. Ўша манба. – 253 б.

ni ko'rsatdi. Shu bilan birga, har bir shaklda ushbu mexanizmlarning ustuvorligi turlicha namoyon bo'lishi aniqlanib, bu holat ularning tipologik farqlarini belgilovchi asosiy mezon sifatida baholandi.

Umuman olganda, tadqiqot intertekstuallikning universal hodisa ekanini, uning turli adabiy-madaniy makonlarda o'ziga xos shakllarda rivojlanishini tasdiqlaydi. Pastish, parodiya, travestiya, nazira va tatabbu'ni o'zaro qiyosiy o'rganish esa adabiy jarayonning uzviyligi, badiiy tafakkur evolyutsiyasi hamda matnlararo munosabatlarning murakkab mexanizmlarini yanada chuqurroq anglash imkonini beradi.

Rezyume. Intertekstuallik zamonaviy adabiyotshunoslikda matn tuzilishining muhim tamoyillaridan biri sifatida qaraladi. U matnlararo aloqadorlikni ta'minlab, ma'no shakllanishida muhim rol o'ynaydi.

G'arb adabiyotshunosligida intertekstuallikning turli ko'rinishlari ichida pastish, parodiya va travestiya alohida o'rin egallaydi, chunki ular stilistik taqlid, madaniy ishoralar va boshqa matnlarga murojaat orqali shakllanadi. Sharq mumtoz adabiyotida esa nazira va tatabbu' singari shakllar intertekstuallikning unsurlari sifatida keng qo'llanilgan. Ushbu maqola pastish, parodiya, travestiya, nazira va tatabbu' kontekstida intertekstual birliklarning ifodalanish mexanizmlari va ularning tipologik farqlarini tizimli tahlil qiladi. Mazkur tadqiqot intertekstuallik nazariyasi asosida olib borilgan bo'lib, unda ingliz va o'zbek adabiyotining klassik va zamonaviy matnlari sifatida tanlangan namunalar chuqur tahlilga tortildi. Qiyosiy metod orqali pastish, parodiya, travestiya, nazira va tatabbu' shakllarida intertekstual unsurlarning stilistik, semantik va pragmatik xususiyatlari aniqlandi.

Resume. Intertextuality is considered one of the important principles of text structure in modern literary studies. It plays an important role in the formation of meaning, ensuring intertextuality.

In Western literary studies, pastiche, parody, and travesty occupy a special place among various forms of intertextuality, since they are formed through stylistic imitation, cultural allusions, and references to other texts. In classical Eastern literature, forms such as nazira and tatabbu' are widely used as elements of intertextuality. This article systematically analyzes the mechanisms of expression of intertextual units and their typological differences in the context of pastiche, parody, travesty, nazira, and tatabbu'. This study was conducted on the basis of the theory of intertextuality, in which samples selected as classical and modern texts of English and Uzbek literature were subjected to in-depth analysis. The comparative method revealed the stylistic, semantic, and pragmatic features of intertextual elements in the forms of pastiche, parody, travesty, nazira, and tatabbu'.